

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Факультет педагогіки та психології
Кафедра історії

Проректор із науково-педагогічної роботи
О.А. Кузнецова

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
БЛИЗЬКОСХІДНА АРХЕОЛОГІЯ

Ступінь магістра

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність 014 Середня освіта

Освітньо-професійна програма: Середня освіта (Історія)

2020-2021 навчальний рік

Розробник: кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії
Ласінська М.Ю.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії

Протокол від «26» серпня 2020 року № 1

Завідувач кафедри (Рижева Н.О.)

«26» серпня 2020 р.

Анотація

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Близькосхідна археологія» складена Ласінською М.Ю. відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності 014 Середня освіта.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: реконструювання історичних суспільств давнини, що мають безпосереднє відношення до Близькосхідного регіону.

Міждисциплінарні зв'язки: програма змістовно взаємопов'язана з іншими дисциплінами навчального плану підготовки магістрів, і, перш за все з дисциплінами «Історіографія археології», «Археологія кам'яної доби», «Історична антропологія України».

На вивчення дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредити ECTS.

Ключові слова: *Близький Схід, археологія, Біблійна археологія.*

Abstract

The program of studying the normative academic discipline "Middle Eastern Archeology" was compiled by Lasinska M.Y. according to the educational-professional program of preparation of masters of a specialty 014 Secondary education.

The subject of study of the discipline is: the reconstruction of historical societies of antiquity, which are directly related to the Middle East.

Interdisciplinary links: the program is meaningfully interconnected with other disciplines of the master's curriculum, and, above all, with the disciplines "Historiography of Archeology", "Archeology of the Stone Age", "Historical Anthropology of Ukraine".

90 hours / 3 ECTS credits are allocated for studying the discipline.

Key words: *Middle East, archeology, Biblical archeology.*

1. Опис навчальної дисципліни

Денна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		<i>денна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Вибіркова
Індивідуальне науково-дослідне завдання – презентація за обраною темою	Спеціальність 014 Середня освіта	Семестр
Загальна кількість годин – 90		2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Ступінь: магістра	<i>Лекції</i>
		12
		<i>Практичні, семінарські</i>
		18
		<i>Лабораторні</i>
		-
<i>Самостійна робота</i>		
http://moodle.mdu.edu.ua/course/view.php?id=2126		60
		Вид контролю: залік

Мова навчання – українська

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання: 30 год. – аудиторні заняття, 60 год. – самостійна робота (33% ~ 67%).

Заочна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		<i>заочна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Вибіркова
Індивідуальне науково-дослідне завдання – презентація за обраною темою	Спеціальність 014 Середня освіта	Семестр
Загальна кількість годин – 90		2-й
http://moodle.mdu.edu.ua/course/view.php?id=2126	Ступінь: магістра	<i>Лекції</i>
		4
		<i>Практичні, семінарські</i>
		2
		<i>Лабораторні</i>
		-
<i>Самостійна робота</i>		
		84
		Вид контролю: іспит

Мова навчання – українська

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання: 6 год. – аудиторні заняття, 84 год. – самостійна робота (7 % ~ 93%).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу: вивчити археологію Близького сходу та надати студентам інформацію про розвиток Біблейської археології. Сформувані вірне уявлення про шляхи зародження та розвитку науки, котре сприятиме кращому розумінню її змісту, методології, форм організації. Висвітлити з різних боків археологічну діяльність, а саме: історію найважливіших польових відкриттів та розкопок, історію розвитку біблійської археології, історію закладів та організацій, що відіграли помітну роль у розвитку біблійської археології, біографічні дані про видатних учених минулого та сьогодення. Біблійська археологія становить відтворення і аналіз історичних реалій, що знайшли відображення в Біблії. Специфіка цієї галузі науки полягає в порівняльному аналізі матеріалів археологічних розкопок і текстів Святого Письма. Географічні рамки розкопок поширювалися на всі території, описувані в текстах Біблії, тобто практично на все Східне Середземномор'я, Межиріччя і, почасти, Єгипет. Результати біблійної археології також допомагають у з'ясуванні сенсу біблійних книг, оскільки реконструюють історичний фон їх написання.

Завдання курсу: розглянути історичні обставини зародження та розвитку Біблійської археології; поглибити знання студентів про особливості накопичення та узагальнення фактичних знань про старожитності та пам'ятки матеріальної культури людства, періодів історії описуваних в текстах Біблії; засвоїти головні поняття та терміни.

Біблійська археологія - порівняно молода наука. Її поява пов'язана з розвитком археології Близького Сходу в ХІХ столітті. Таким чином Біблійська археологія - частина історичної науки взагалі, її специфічний розділ вивчає комплекс археологічних відомостей, що мають відношення до вивчення і розкриття тексту Біблії.

Предмет Біблійської археології - реконструювання історичних суспільств в давнину, котрі мали безпосереднє відношення до культури, серед якої з'явилися книги Святого Писання ВЗ і НЗ. В основному це культура Палестини епохи ВЗ і НЗ. Але зважаючи безсумнівними культурні зв'язки Палестини з великими цивілізаціями - Єгиптом, Месопотамією, Ханааном (Фінікією), - а також внаслідок того, що оповідання Біблії включає елементи Єгиптології, асиріології, семітології та інших близьких наук, тобто Біблійська археологія обіймає весь древній Близький Схід, як цілісний єдиний культурний світ, сучасний Біблії.

Передумови для вивчення дисципліни: «Археологія», «Історія стародавнього Сходу», «Історія первісного суспільства» на рівні бакалавра.

Навчальна дисципліна складається з 3-х кредитів.

Програмні результати навчання:

ПРН 8. зв'язок та різницю між історичними фактами у джерелі та історіографічними фактами у науковій літературі;

ПРН 10. вузлові наукові проблеми, зв'язок між гіпотезою та методом, логічні наслідки певного припущення, зіставлення його з відомими теоретичними побудовами.

ПРН 11. пояснювати взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, оцінювати альтернативні варіанти інтерпретації основних тенденцій та особливостей історичного розвитку людства у певні історичні періоди;

ПРН 15. брати участь у здійсненні реальних дослідницьких проектів;

ПРН 16. аналізувати явища та процеси світової історії з урахуванням сучасних теорій суспільного розвитку;

ПРН 24. визначати вплив на хід та результати дослідження традицій певних наукових шкіл;

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні:

ЗК 1. Здатність до цілеспрямованого накопичування знання, самостійного пошуку та опрацювання інформації;

ЗК 2. Вміння організовувати творчі колективи з метою розв'язання комплексних міжпредметних проблем;

ЗК 3. Здатність застосовувати набуті знання та навички у практичних ситуаціях,

виявляючи ініціативу та підприємливість;

ЗК 4. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

II. Фахові:

ФК 4. Здатність брати участь у дискусії з певної наукової проблеми, у різних формах наукової комунікації;

ФК 6. Вміння застосовувати принципи та методи педагогіки і психології у навчально-виховному процесі в середніх, професійно-технічних закладах та в системі післядипломної освіти.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.

Тема 1. Вступ до курсу «Близькосхідна археологія».

Тема 2. Археологія Ізраїлю.

Тема 3. Найдавніші археологічні культури Біблейського регіону.

Тема 4. Археологія доби неоліту на території Близького Сходу.

Тема 5. Давні Східні цивілізації. Перші міста.

Тема 6. Міста-держави регіону Близького сходу.

Тема 7. Єгипетські старожитності в Близькосхідній археології.

Тема 8. Археологія Палестини.

Програма навчальної дисципліни

Кредит I-II. Історія розвитку Близькосхідної археології як науки.

ТЕМА 1. Вступ до курсу «Близькосхідна археологія».

Предмет, мета та завдання Близькосхідної археології археології. Біблейська археологія або археологія біблійної землі? Артефакт і його інтерпретація. Поняття історичного джерела. Співвідношення Близькосхідної археології та загальної археології. Місце і значення Близькосхідної археології в системі археологічного знання. Історія та археологія. Хронологія та періодизація курсу. Географічні межі курсу. Методологія курсу. Історіографія курсу.

ТЕМА 2. Археологія Ізраїлю.

Виникнення Біблейської археології та історія її розвитку в XVIII - XIX ст. Умови виникнення Біблейської археології як самостійної науки. Історія розвитку Біблейської археології в XIX ст. Дослідження Робінсона і Сміта в Палестині. Поява шкіл Біблейської археології. Дослідження в Месопотамії та Єгипті та їх вплив на становлення Біблейської археології. Дослідження Китченера, Кондера і Клермона-Ганно. Розкопки Ф. Петрі. Формування в XX ст. основних шкіл Біблейської археології: британської, американської, німецької, римо-католицької. Біблейська археологія і палестинознавство. Археологія Близького Сходу на початку XX ст. Значення діяльності В.°Олбрайта і його школи в становленні Біблейської археології. Міжвоєнний етап розвитку Біблейської археології. Виникнення ізраїльської школи Біблейської археології. Археологія в Палестині після 2-ї світової війни. Розкопки Дж. Райта, К. Кеньон, Б. Мазара, І. Ахароні, І.Ядіна та ін. Кумранські дослідження. Роботи Р. де Во, М. Берроуза, Ф. Кросу та ін. Розробка новозавітної археології американською школою. Виникнення так званої «нової археології». Періодичні видання та основні публікації, присвячені Біблейській археології. Історія вітчизняної Біблейської археології.

ТЕМА 3. Найдавніші археологічні культури Біблейського регіону

Найдавніші гомініди на теренах Близького Сходу. Матеріальна культура давніх гомінід та перших людей в добу палеоліту в Біблейському регіоні. Духовна культура та мистецтво доби палеоліту. Хронологія біблійних подій. Періоди священної історії Старого Завіту і проблема їх співвіднесення з даними археології. Можливі типи періодизації. Біблейська хронологія. Хронологія стародавніх істориків, Сафронова В.А., Райта Дж. Історія початку. Створення світу і людини. Період праотців. Зіставлення з «Енума Еліша» та іншими міфологічними оповідями.

ТЕМА 4. Археологія доби неоліту на території Близького Сходу

Неоліт. Перші поселення Біблейського регіону. Докерамічний неоліт та формування людського суспільства. Керамічний неоліт. Хальколіт та перші металеві вироби. Духовна культура та мистецтво доби неоліту. Класифікація та характеристика основних видів пам'яток. Бронзова

доба на території Біблейського регіону. Ранньобронзова доба та поява перших міст. Перші держави в добу середньої бронзи. Пізньобронзова доба.

Кредит III. Ветхозавітна та новозавітна Біблейська археологія.

ТЕМА 5. Давні Східні цивілізації. Перші міста

Давні Східні цивілізації та Біблейські археологічні пам'ятки. Міста-держави в Месопотамії. Семітські племена. Матеріальна культура. Духовна культура та світоглядні уявлення. Релігійні вірування. Поховання. Біблійні сюжети в документах давнини. Всесвітня повінь. Археологічні та геологічні свідчення потопу. Шумерський епос про Гільгамеша й інші свідчення про потоп в релігійному епосі стародавніх народів. Ноїв ковчег. Проблема походження рас. Вавилонська вежа і походження мов. Період патріархів. Прабатьківщина патріархів. Дані археологічних досліджень в Месопотамії і «родючому півмісяці». Етногенез часу патріархів. Поява Авраама на Святій Землі. Опис Святої Землі, її особливості. Біблійна хронологія цього часу. Поняття «хапіру» та «ібри». Походження термінів, еволюція їх значення, співвіднесення з Авраамом і його племенем. Історія Авраама на Святій Землі. Свідоцтва історичності Св. Письма. Історія патріархів, її достовірність за даними археології.

ТЕМА 6. Міста-держави регіону Близького сходу.

Давні міста та Біблейська археологія. Вавилон, його старожитності та історія археологічного вивчення. Петра – біблейська археологічна пам'ятка. Єрихон, його старожитності та історія археологічного вивчення. Мегіддо, Лахіс, Бібл та інші Ханаанські «узвишшя». Сузи – столиця стародавнього Еламу, палац Есфір. Стародавня Ніневія – столиця Ассирії та її археологічне вивчення. Содом та Гоморра. Допотопні старожитності та Едемський сад.

ТЕМА 7. Єгипетські старожитності в Близькосхідній археології.

Археологічні дослідження Біблейського Єгипту. Мойсей та Рамзес II. Період Виходу. Народ ізраїльський в Єгипті. Вихід. Історичний фон. Фараон книги Вихід. Маршрут Виходу. Сорокарічна подорож. Місцезнаходження гори Синай. Мідіян. Стани. Пророк Валаам. Ехнатон, Нефертіті та Тутанхамон. Матеріальна та духовна культура періоду Єгипетських царств.

ТЕМА 8. Археологія Палестини.

Народ ізраїльський в Палестині. Завоювання Ханаану у світлі археологічних свідчень. Релігія Ханаана. Прихід народу Ізраїлю в Святу Землю. Падіння Єрихона та інших міст за археологічними даними. Розселення ізраїльтян. Період Суддів. Археологічні свідчення про філістимлян і ханаан цього періоду. Палестина в ранньому залізному віці. Період єдиного царства. Руйнування Силома. Царювання Давида. Єрусалим - град Давидів. Царювання Соломона.

Індивідуально-громадський побут давніх євреїв. Прикраси, їжа, ремесла і наука. Громадський побут давніх євреїв. Сім'я і її побут. Ізраїльська держава та її лад. Релігійний побут Ізраїльського народу. Місця богослужінь. Скинія Моїсеева. Храм Соломона за археологічними свідченнями. Значення храму. Богослужіння і священнослужителі. Складові частини богослужіння. Богословське значення храму. Період розділеного царства. Поділ і падіння царств. Матеріальна культура часів юдейського та Ізраїльського царства (IX-VII ст до Р. Х.). Ассирійське царство за археологічними даними. Взаємовідносини з Ізраїльським царством. Падіння Самарії. Період полону. Нововавилонське царство. Падіння Іудеї. Епоха полону. Археологічні свідчення перебування юдеїв у Вавилонському полоні. Післяполонний період. Свята Земля у складі Перської монархії. Період правління Хасмонейв. Єрусалимський храм в VI-I ст. в. до Р.Х. Храм Зоровавеля, Ірода. Епоха еллінізму і римського панування у Святій Землі. Формування кодексу Священних Книг. Письмові документи. Значення цих документів. Археологія та рукописи Кумрана. Проблема і можливі ідентифікації поселення Кумран. Новозавітна Біблейська археологія. Хронологія Нового Завіту. Єрусалим в правління Ірода. Палестинські гробниці часів Римського панування. Палестина в часи Ісуса Христа. Пам'ятки епохи. Архітектура. Написи. Монети. Новозавітні рукописи. Туринська плащаниця. Археологічні дані та історичний фон проповіді апостолів. Місіонерські подорожі і послання апостола Павла. Апологетичне значення Біблейської археології.

3. Структура навчальної дисципліни Денна форма навчання

Назви кредитів і тем	Кількість годин					
	Усього го	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1-2. Історія розвитку Близькосхідної археології як науки.						
Тема 1. Вступ до курсу «Близькосхідна археологія».	15	2	2			11
Тема 2. Археологія Ізраїлю.	15	2	2			11
Тема 3. Найдавніші археологічні культури Біблейського регіону	15	2	2			11
Тема 4. Археологія доби неоліту на території Близького Сходу	15		4			11
Усього:	60	6	10			44
Кредит 3. Ветхозавітна та новозавітна Біблійна археологія.						
Тема 5. Давні Східні цивілізації. Перші міста	10	2	2			6
Тема 6. Міста-держави регіону Близького сходу.	10	2	2			6
Тема 7. Єгипетські старожитності в Біблейській археології.	5		2			3
Тема 8. Археологія Палестини.	5	2	2			1
Усього:	30	6	8			16
Усього годин за курс	90	12	18			60

Заочна форма навчання

Назви кредитів і тем	Кількість годин					
	Усього го	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1-2. Історія розвитку Близькосхідної археології як науки.						
Тема 1. Вступ до курсу «Близькосхідна археологія».	15	2	2			11
Тема 2. Археологія Ізраїлю.	15					15
Тема 3. Найдавніші археологічні культури Біблейського регіону	15					15
Тема 4. Археологія доби неоліту на території Близького Сходу	15					15
Усього:	60	2	2			56
Кредит 3. Ветхозавітна та новозавітна Біблійна археологія.						
Тема 5. Давні Східні цивілізації. Перші міста	10	2				8
Тема 6. Міста-держави регіону Близького сходу.	10					10
Тема 7. Єгипетські старожитності в Біблейській археології.	5					5
Тема 8. Археологія Палестини.	5					5
Усього:	30	2				28
Усього годин за курс	90	4	2			84

4. Теми лекційних занять Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 1.</i>		
1	Тема 1. Вступ до курсу «Близькосхідна археологія».	2
2	Тема 2. Археологія Ізраїлю.	2

<i>Кредит 2.</i>		
3	Тема 3. Найдавніші археологічні культури Біблейського регіону	2
<i>Кредит 3.</i>		
4	Тема 5. Давні Східні цивілізації. Перші міста	2
5	Тема 6. Міста-держави регіону Близького сходу.	2
6	Тема 8. Археологія Палестини.	2
Усього:		12

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 3.</i>		
1	Тема 5. Давні Східні цивілізації. Перші міста	2
<i>Кредит 3.</i>		
2	Тема 5. Давні Східні цивілізації. Перші міста	2
Усього:		4

5. Темі практичних занять

Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 1.</i>		
1	Тема 1. Вступ до курсу «Близькосхідна археологія».	2
2	Тема 2. Археологія Ізраїлю.	2
<i>Кредит 2.</i>		
3	Тема 3. Найдавніші археологічні культури Біблейського регіону	2
4	Тема 4. Археологія доби неоліту на території Близького Сходу	4
<i>Кредит 3</i>		
5	Тема 5. Давні Східні цивілізації. Перші міста	2
6	Тема 6. Міста-держави регіону Близького сходу.	2
7	Тема 7. Єгипетські старожитності в Біблейській археології.	2
8	Тема 8. Археологія Палестини.	2
Усього:		18

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
<i>Кредит 3.</i>		
1	Тема 5. Давні Східні цивілізації. Перші міста	2
Усього:		2

6. Лабораторні заняття

Робочим планом не передбачено

7. Самостійна робота

Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1	
1.	Виникнення Біблейської археології та історія її розвитку в XVIII - XIX ст.	6
2.	Поява шкіл Біблейської археології.	6
3.	Археологія Близького Сходу на початку XX ст.	7
	Кредит 2	
4.	Археологія в Палестині після Другої світової війни.	7
5.	Історія вітчизняної Біблейської археології.	7
6.	Біблійні сюжети в документах давнини.	7
7.	Період патріархів.	7
	Кредит 3	
8.	Період Суддів.	7
9.	Період єдиного царства.	7
10.	Період полону та післяполонна доба	7
	Разом:	60

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1	
1.	Виникнення Біблейської археології та історія її розвитку в XVIII - XIX ст.	10
2.	Поява шкіл Біблейської археології.	10
3.	Археологія Близького Сходу на початку XX ст.	11
	Кредит 2	
4.	Археологія в Палестині після Другої світової війни.	13
5.	Історія вітчизняної Біблейської археології.	13
6.	Біблійні сюжети в документах давнини.	7
7.	Період патріархів.	7
	Кредит 3	
8.	Період Суддів.	7
9.	Період єдиного царства.	7
10.	Період полону та післяполонна доба	7
	Разом:	84

8. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Індивідуальне науково-дослідне завдання складається з двох напрямів :

I – підготовка та захист контрольної роботи (для студентів ЗФН);

II – підготовка доповіді з висвітленням проблем (для студентів ДФН).

9. Форми роботи та критерії оцінювання

Зміст курсу поділений на 3 кредити. Кожний кредит включає в себе лекції, семінарські заняття, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу даної частини курсу.

Рейтинговий контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка ECTS	Сума балів	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Критерії оцінювання відповідей на студентів на семінарських заняттях

Враховується:

1. рівень осмислення навчального матеріалу;
2. рівень сформованості аналітичних умінь і концептуальних підходів;
3. повнота розкриття питання, логіка викладу, культура мовлення;
4. використання додаткової літератури;
5. порівняння, зв'язок із практикою, висновки.

Бали	Критерії оцінювання
"Відмінно" – 5	Досконале знання та розуміння понятійного апарату з тієї чи іншої теми, вільне оперування різноманітними класифікаціями. Відповідь на поставлені питання повна, насичена глибокими та розгорнутими судженнями. Викладений матеріал має доказовий, логічний і послідовний характер. Студент володіє способами концентрованого викладу матеріалу. Демонструє творче застосування знань при переформатуванні запитання. У відповіді майже не трапляються мовленнєві помилки.
"Добре" – 4	Відповідь майже повна, має усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. Понятійна основа базується на обраній класифікації. Відповідь структурована, проте наявні окремі помилки у послідовності викладу. Недостатньо вираженою та аргументованою є доказова база. Студент вільно оперує знаннями, може застосовувати їх у новій навчальній ситуації. У відповіді трапляються окремі мовленнєві помилки.
"Задовільно" – 3	Відповідь неповна, фрагментарна. Знання мають недостатньо стійкий та послідовний характер. Вони застосовуються переважно для виконання завдань репродуктивного характеру. У відповідях відсутні посилання на фундаментальні дослідження з певної проблеми. Відповідь має формальний характер, відсутня чіткість, структурованість. Студент використовує лише окремі знання у новій навчальній ситуації. У відповіді наявні фактичні та мовленнєві помилки.
"Незадовільно" – 2	Студент неспроможний відтворити інформацію у певній послідовності. Оперує лише загальними фразами. Відтворює лише окремі фрагменти, називає лише розрізнені факти, дає відповідь у формі висловлювання (судження). Наявні грубі фактичні та мовленнєві помилки.

Розподіл балів, які отримують студенти

Кількість балів у кінці семестру повинна складати від 150 до 300 балів (за 3 кредити), тобто сума балів за виконання усіх завдань.

Відповідний розподіл балів, які отримують студенти за 3 крд.

Поточне оцінювання та самостійна робота								КР	Накопичувальні бали/ Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	100	300/ 100
50	50	50	50	25	25	25	25		

Коефіцієнт для іспиту – 0,6. Іспит оцінюється в 40 б.

9. Засоби діагностики

Діагностика і контроль засвоєння програмного матеріалу здійснюється за кредитно-трансферною системою. Оцінка успішності знань студентів здійснюється в двох формах: поточний контроль (письмові роботи – реферати, контрольні) і підсумковий контроль (залік).

а) поточний контроль за роботою та рівнем знань та вмінь через усне та письмове опитування;

б) письмові контрольні та самостійні роботи;

в) тестові завдання;

г) співбесіди на консультаціях.

10. Методи навчання

Усний виклад матеріалу, наукова розповідь, спрямована на аналіз фактичного матеріалу; пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого розкривається сутність певного явища, закону, процесу; проблемне навчання, робота з підручником та додатковими джерелами, порівняльний аналіз; ілюстрація – метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх символічному зображенні (малюнки, схеми, графіки).

11. Рекомендована література

Базова

1. Кинк Х. Восточное Средиземноморье в древнейшую эпоху. - Москва, 2012.
2. Мазар А. Археология Библейской земли. – Иерусалим, 1996.
3. Опарин Алексей А. Древние города и библейская археология // <http://www.bibleist.ru/biblio.php?f=109.html&q=>
4. Ben Tor A. The Archaeology of Ancient Israel. – Yale, 1994.
5. Stern E. (Editor). The New Encyclopedia of Archaeological Excavations in the Holy Land. - Vol. 1-5. – Jerusalem, 1993-2005.
6. Анати Э. Палестина до древних Евреев. - Иерусалим, 2007
7. Шмидт К. Они строили первые храмы. – СПб, 2011.
8. Garifinkel Y. Introduction to the Prehistory of Israel (Hebrew). – Jerusalem, 2009.
9. Bahofen Myth, Religion, and Mother Right. Selected Writings of J.J. Bachofen. – Princeton, 1967
10. Bradley R. An Archaeology of Natural Places. - New York, 1999
11. Bradley R. The Past in Prehistoric Societies. – London, 2002
12. Bourguignon E. Religion, Altered States of Consciousness, and Social Change. - Columbus, Ohio State University Press, 1973

13. Bourguignon E. Fragmentation in Archaeology. People, Places and Broken Objects in the Prehistory of South Eastern Europe. – London, 2000
14. Dickson D. The Dawn of Belief. Religion in the Upper Palaeolithic of Southwestern Europe. – Tucson, 1996
15. Lewis-Williams D. The Mind in the Cave. – London: Thames & Hudson, 2002
16. Lewis-Williams D. Conceiving God. The Cognitive Origin and Evolution of Religion. – London: Thames and Hudson, 2010
17. Mithen S. The Prehistory of the Mind. – London, 1996
18. Pettitt The Paleolithic Origins of Human Burial. – London: Routledge, 2011
19. Vitebsky P. The Shaman. – London, 1995
20. Watson P.J, LeBlanc S., Redman C. Explanation in Archaeology. – London, 1971

Допоміжна література

1. Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М., 1980.
2. Археология Зарубежной Азии. – М., 1986.
3. Бикерман Э. Хронология древнего мира. – М., 1975.
4. Бойд Р.Т. Курганы, гробницы, сокровища. Иллюстрированное введение в библейскую археологию. – М., 1991.
5. Васильев Л.С. История религии Востока. – М., 1988.
6. Деоник Д.В. Библейская археология и древнейшая история Святой Земли. – М., 1998.
7. История Древнего Востока. – М., 2002.
8. История Востока. – М., 2001.
9. Мартынов А.И. Археология. – М., 1996.
10. Тишкин А.А. Методика отбора проб для радиоуглеродного и дендрохронологического датирования: Учебно-методическое пособие. – Барнаул, 2001.

Джерела

1. Библия (любое издание).
2. Поэзия и проза древнего Востока. – М., 1989.
3. Старкова К.Б., Газов-Гинзберг А.М., Елизарова М.М. Тексты Кумрана. – СПб., 1996. [Вып. 2].
4. Флавий И. Иудейские древности. – М., 1994.
5. Хрестоматия по истории Древнего Востока. Составление и комментарии А.А. Вигасина. – М., 1997.
6. Эпос о Гильгамеше. – М.-Л., 1961.

Довідники

1. Библейская энциклопедия. – М., 1996.
2. Брей У., Трамп Д. Археологический словарь. – М., 1990.
3. Мифы народов мира. – М., 1994. – Т. 1–2.
4. Словарь античности. – М., 1993.
5. Советская историческая энциклопедия. – М., 1961–1970. – Т. 1–16.
6. Христианство. Энциклопедический словарь. – М., 1993. – Т. 1–2.

Монографії

1. Алекшин В.А. Социальная структура и погребальный обряд древнеземледельческих обществ. – Л., 1986.
2. Амусин И.Д. Кумранская община. – М., 1983.
3. Амусин И.Д. Находки у Мертвого моря. – М., 1964.
4. Амусин И.Д. Новые отрывки кумранского комментария на Наума // ВДИ. – 1964. – №1.
5. Амусин И.Д. Проблемы социальной структуры обществ Ближнего Востока (I тыс. до н.э.) по библейским источникам. – М., 1993.
6. Амусин И.Д. Раскопки Хирбет-Кумрана и Айн-Фешхи // СА. – 1960. – №2

7. Амусин И.Д. Рукописи Мертвого моря. - М., 1960.
8. Амусин И.Д. Тексты Кумран. - М., 1971.
9. Антонова Е.В. Антропоморфная скульптура древних земледельцев Передней и Средней Азии. - М., 1977.
10. Антонова Е.В. Очерки культуры древних земледельцев Передней и Средней Азии. - М., 1984.
11. Антонова Е.В. Обряды и верования первобытных земледельцев Востока. - М., 1990.
12. Антонова Е.В. Месопотамия на пути к первым государствам. - М., 1998.
13. Ардзинба В.Г. Ритуалы и мифы древней Анатолии. - М., 1982.
14. Археология и естественные науки. - М., 1965.
15. Археология Старого и Нового Света. - М., 1987.
16. Бадер Н.О. Древнейшие земледельцы Северной Месопотамии. - М., 1989.
17. Бацалев В., Варакин А. Тайны археологии. - М., 1998.
18. Использование методов естественных наук при изучении древней истории западной - Сибири. Барнаул, 1983.
19. Вассоевич А.Л. Духовный мир народов классического Востока. - СПб., 1998.
20. Вильгельм Г. Древний народ Хурриты. - М., 1992.
21. Генинг В.Ф. Структура археологического познания. Проблемы социально-исторического исследования. - Киев, 1989.
22. Герни О.Р. Хетты. - М., 1987.
23. Гече Г. Библейские истории. - М., 1990.
24. Государство и социальные структуры на Древнем Востоке. - М., 1989.
25. Готенрот Ф. Иллюстрированная история материальной культуры. - М-СПб., 2001.
26. Долуханов П.М. Неолитическая революция в Передней Азии: экологические, культурно-исторические и лингвистические аспекты // Лингвистическая реконструкция и древнейшая история Востока. - Ч. 1. - М., 1984.
27. Донини А. У истоков христианства (от зарождения до Юстиниана). - М., 1989.
28. Древние языки Малой Азии. Сб. ст. / Под ред. И.М. Дьякова и В.В. Иванова. - М., 1990.
29. Древняя Анатолия. Сб. статей / Под ред. Б.Б. Пиотровского, В.В. Иванова, В.Г. Ардзинба. - М., 1985.
30. Дьяконов И.М. Люди города Ура. - М., 1990.
31. Дьяконов И.М. Общественный и государственный строй древнего Двуречья. Шумер. - М., 1959.
32. Древняя Эбла: Раскопки в Сирии. - М., 1985.
33. Дьяконов И.М. Языки древней Передней Азии. - М., 1967.
34. Еврейская история и религия. - Сб. ст. Иерусалим, 1982.
35. Емельянов В.В. Мифологема потопа и шумерская историография // Петербургское востоковедение. - СПб., 1994. - Вып. 6.
36. Заблоцкая Ю. История Ближнего Востока в древности. - М., 1989.
37. Каменецкий И.С. Археологическая культура – ее определения и интерпретация // СА. - 1970. - №2.
38. Каутский К. Происхождение христианства. - М., 1990.
39. Керам К.В. Боги, гробницы, ученые. - М., 1994.
40. Кирюшин Ю.Ф., Неверов С.В., Цыб С.В. Понятие «хронология» в истории и археологии // Проблемы хронологии в археологии и истории. - Барнаул, 1991. - С. 3–22.
41. Клейн Л.С. Археологические источники. - Л., 1995.
42. Ключков И.С. Духовная культура Вавилонии: человек, судьба, время. - М., 1983.
43. Косидовский З. Когда солнце было богом. - М., 1991.
44. Ллойд С. Археология Месопотамии. - М., 1984.
45. Маккуин Дж.Г. Хетты и их современники в Малой Азии. - М., 1983.
46. Мартынов А.И., Шер Я.В. Методы археологического исследования. - М., 1989.

47. Массон В.М. Средняя Азия и Древний Восток. - М.-Л., 1964.
48. Массон В.М. Исторические реконструкции в археологии. - Самара, 1996. - 102 с.
49. Мелларт Дж. Древнейшие цивилизации Ближнего Востока. - М., 1982.
50. Краммер С. История начинается в Шумере. - М., 1995.
51. Крывелев И.А. Библия: историко-критический анализ. - М., 1982.
52. Кубланов М. Находка в Наг-Хаммади // Азия и Африка сегодня. - 1978. - №11.
53. Массон В.М. Докерамический неолит Иерихона // СА. - 1958. - №3.
54. Методы естественных наук в археологических реконструкциях. - Новосибирск, 1995. - Ч. 1.
55. Оппенгейм А.Л. Древняя Месопотамия. Портрет погибшей цивилизации. - М., 1980.
56. Палеолит Ближнего и Среднего Востока // Палеолит мира. - Л., 1978.
57. Свенцицкая И.С. Раннее христианство: страницы истории. - М., 1987.
58. Старкова К.Б. Шифрованные археологические документы из окрестностей Хирбет-Кумрана // Палестинский сборник. - Вып. 26 (89). - Л., 1978.
59. Струве В.В. Пребывание Израиля в Египте в свете исторической критики // Еврейская историческая библиотека. - Пг., 1919.
60. Тантлевский И.Р. История и идеология Кумратской общины. - СПб., 1994.
61. Федоров-Давыдов Г.А. Понятие «археологический тип» и «археологическая культура» в «Аналитической археологии» Дэвида Кларка // СА. - 1970. - №3.
62. Фрэзер Дж. Дж. Фольклор в Ветхом Завете. - М., 1985.
63. Хук С.Г. Мифология Ближнего Востока. - М., 1992.
64. Хэнкок Г. Следы Богов. - М., 1997.
65. Церен Э. Библейские холмы. - М., 1986
66. Шифман И.Ш. Ветхий завет и его мир. - М., 1987.
67. Шифман И.Ш. Культура древнего Угарита (XIV–XIII вв. до н.э.). - М., 1987.
68. Шифман И.Ш. К характеристике царских повинностей в Палестине в п.п. I тыс. до н.э. по данным библейской традиции // ВДИ. 1967. - №1.
69. Шифман И.Ш. Новые материалы по социально-экономической истории Палестины IV в. до н.э. // ВИ. - 1964. - №9.
70. Шифман И.Ш. Правовое положение рабов в Иудее по данным библейской традиции // ВДИ. - 1964. - №3.
71. Шифман И.Ш. Угаритское общество (XIV–XIII вв. до н.э.). - М., 1982.
72. Штоль Г. Пещера у Мертвого моря. - М., 1965.
73. Эпиграфические памятники древней Малой Азии и античного Северного и Западного Причерноморья как исторический и лингвистический источник. - М., 1985.

12. Інформаційні ресурси

1. <http://bible-facts.ru/bibliya-i-arheologiya/>.
2. http://beitaschkenas.de/Lib/Drevniye_goroda_i_bibleyskaya_arheologiya.pdf
3. <https://www.youtube.com/watch?v=05IB9Pt9yO4>
4. https://www.youtube.com/watch?v=ajLx0bnga_U
5. https://www.youtube.com/watch?v=FRRqwM_QZU8
6. https://www.youtube.com/watch?v=SQRbL5_evxI
7. https://www.youtube.com/watch?v=rh_FhEj08n4
8. <https://www.youtube.com/watch?v=Y0We0kmtXjk>
9. <https://www.youtube.com/watch?v=sPiSWTb82VE>
10. https://www.youtube.com/watch?time_continue=7&v=FRRqwM_QZU8